

BIBLIOTEKA

1. Marina Vujčić, *Pedeset cigareta za Elenu*
2. Slavenka Drakulić, *Nevidljiva žena*
3. Ante Tomić, *Pogledaj što je mačka donijela*
4. Predrag Ličina, *Bljuzga u podne*
5. Josip Mlakić, *O zlatu, ljudima i psima*
6. Boris Dežulović, *Jebo sad hiljadu dinara*
7. Jurica Pavičić, *Žena s drugog kata*

MILANA
VLAOVIĆ

Bomboni od meda

■ Laguna ■

Copyright © 2011, Milana Vlaović
Copyright © ovog izdanja 2021, LAGUNA

BIBLIOTEKA BEZ PREVODA
Knjiga 8

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Bomboni od meda

Sadržaj

Priča prva: BOMBONI OD MEDA	9
Priča druga: VUGAVA	61
Priča treća: CRVENI DŽEMPER.	265
<i>O autorki</i>	271

Priča prva

BOMBONI OD MEDA

ZDRAVKA SE DOBRO SJEĆA DANA KAD JOJ JE UMRLA BAKA. Igrala je lastike na cesti s prijateljicama. Njih tri, žedne, oznojene i vruće, bosonoge su skakale po užarenom srpanjskom asfaltu. Kamioni su jurili cestom prema obližnjem kamenolomu, sitan pijesak s njihovih prikolica zasipao im je oči. Komšija Vicko pleo je dimežane od vrbova pruća pod slabim hladom jedinog drveta koje se nadvijalo nad cestom. Išle su mu na živce njih tri, brbljave i glasne, nervirala su ga mlađa djeca koja su im s vremena na vrijeme pokušavala ukrasti komad lastike i pobjeći, a najviše su mu smetali oni stariji klipani na biciklima, koji su mu noću lomili vrbove grane, a danju curicama koje igraju lastiku prijetili da će ih išamarati ako ne utihnu.

„Pogriješila si, na mene je red!“, vrisnula je Helena i bacila lastiku na zemlju.

Zdravka je povijenih ramena pokušala nastaviti kao da ništa nije bilo. U Helene to još nikad nije prošlo. Tina je odsutno gledala u daljinu, iz pravca grada nešto se približavalo.

Na cesti ispred njih, gazeći vrške vrbovih grana, zbog čega je Vicko jauknuo kao da mu prelazi preko stopala, zaustavio se narančasti Citroen koji je vozio Zdravkin rođak Dinko.

Prestale su s igrom, pojavio se uljez. Okružile su ga pogulim tijelima, razjapljenim ustima, musavim licima, očima koje su zurile u njega bez ikakve nelagode. Dok je Dinko spuštao prozorsko staklo, pogled na njegovo mrko lice skriveno ispod tamnih naočala natjerao je Zdravku da se smjesta uozbilji.

„Umrla je baba Maša. Brzo se doma obuci, tvoja majka je rekla da te tamo dovezem“, rekao je prijetećim tonom.

Umrla baba, a ona se tu igra na cesti. Bio je više ljut negoli ožalošćen. Ili se to njoj samo tako činilo. Je li stvarno, zapravo, umrla, došlo je Zdravki da ga pita, jer su u njezinih dosadašnjih osam godina života umirale samo mačke pregažene na cesti i glumci u filmovima.

I tada, kao nebrojeno puta kasnije u životu, dobila je poriv da prasne u smijeh u situaciji kad bi smijeh bio posljednje što bi jedna pristojna osoba sebi dopustila. Ovaj je put pogledala u pod, pa pokušala glumiti da plače. To ju je izvuklo. Smijeh i plač u suštini su slični, lako se prelazi iz jednoga u drugo. Gledao ju je sumnjičavo. Dok se, hodajući iza njega, penjala kamenim stubištem babine kuće odjevena u svoju najljepšu haljinu, koja se na njezinim leđima lijepila od nelagode, pomislila je iz čista mira:

„Nek je umrla. Tako joj i treba.“

O svojoj babi nije znala puno. Kakva je osoba bila, što je voljela, čega se bojala, o kakvim je stvarima razmišljala. Znala je samo jednu stvar i to je bilo dovoljno kad su bake u pitanju.

Nije ju voljela.

* * *

TISUĆU DEVETSTO SEDAMDESET I PRVA GODINA BILA JE nezgodna. Opasna i duga. Godina propalih nada, izdaja

i padova. Nipošto nije bila povoljna godina za vjenčanje Hrvata i Srпкиnje, no je li za to ikad bilo povoljne godine? Zdravkini roditelji su se odlučili vjenčati u ožujku. Dramatično vrijeme, dramatično vjenčanje.

Njezina majka Neda toga je dana sa svojom materom ručala posljednji put. Bio je utorak, radni dan, nikome ništa nije moglo biti sumnjivo. Nedin otac Drago je, kao i svaki dan, bio na zemlji, u vinogradima i na plantaži mandarina.

Vjenčanu opravu Neda je skrivala u svojoj sobi, ispod madraca i popluna punjenih gušćim perjem, nije ju bilo lako pronaći.

Svatova je bilo trideset. Zavjetovali su se na šutnju. U malome mjestu nije lako organizirati partiju šaha da nitko za to ne dozna, a kamoli pravo i ozbiljno vjenčanje, s kumovima i najbližim prijateljima, darovima zamotanima u šarene papire čija kupovina uvijek izaziva tuđu znatiželju.

Da je Nedina obitelj na vrijeme doznala što se sprema, možda bi bilo i mrtvih, tko zna.

Tako su toga dana njih dvije sjele objedovati posljednji put kao majka i kći. Svaka sa svojim mislima, nakon što su odavno iznevjerile jedna drugu. Uglavnom su šutjele. Baba Maša bi povremeno uzdahnula, tek tako, da naglasi kako nije zadovoljna, dok su se na tanjuru ispred nje hladile kobasice s kiselim kupusom. Ničem se dobrom, već dulje, nije nadala. Zato je u sebi istodobno njegovala bezvoljnost i tjeskobu, s njima je lijegala i s njima se budila. S vremenom se na to lijepo navikla. Da joj je netko skinuo taj teret, ostala bi praznina. Kako živi čovjek s prazninom u sebi? Hoda li onda uokolo, da ga nitko više tako praznog ne vidi, mislila je ponekad, kad bi joj se činilo da je teret koji nosi nepravedno težak. Pa bi opet uzdahnula.

Neda je te uzdahe namjerno prečula, prikivala ih zveckanjem vilice i noža, gutljajima vode, nakon objeda je bučno

pokupila tanjure i čaše, svaki je zvuk bio dobrodošao osim onog koji dolazi od majke. Ako se stalno nešto čuje, neće imati potrebu da progovori. Bojažljivo se osvrnula u iščekivanju da majka ode leći. A Maša se bez ikakva očiglednog razloga vrzerala po kuhinji, prebiralala po kredenci, otvarala ladice. Stvarajući zvukove, razbijala je šutnju, odgovarala tako na Nedine pokrete. Potajno je uživala u tom osjećaju, gotovo je bilo kao da komuniciraju. Pravoga razgovora između njih dvije nema punih osam godina. Zнала je da Neda ne gleda u nju, no ove zvukove mora čuti. Činilo se kao da nešto traži, nešto što je davno izgubila, pa opet joj nikako ne ulazi u glavu gdje se to moglo zametnuti i nestati. Po treći put je otvarala iste ladice. Misli su joj uvijek bile zbrkane nakon ručka. Do podne mi mozak radi kako-tako, mislila je, a poslijepodne nikako.

Boris je sa svatovima čekao ispred Gradske vijećnice. Neda je, svjesna da nema izbora, još uvijek strepila zbog svoje odluke. Bila je tri mjeseca trudna. Na bijeg je nisu mogle natjerati godine batina i poniženja koje je trpjela. Što nije postigao ponos, postigao je sram. I, naravno, ljubav.

Neda i Boris upoznali su se u polju. Ljepuška mlada gradska gospođica, nakon upravo završenog prvog razreda gimnazije, došla je s prijateljicama pred kraj ljetnih praznika raditi u zadružnom vinogradu. Njezina je obitelj imala puno zemlje, koja ih je činila dobrostojećima, živjela je u središtu grada, u lijepoj, ponešto uskoj i visokoj kamenoj kući, a da nikad nije ni radila u polju. Da je morala raditi teške poslove, ne bi joj palo na pamet tu doći. Ovako joj se branje grožđa činilo zabavnim, s prijateljicama je sve bilo novo i uzbudljivo, pa je došla željna društva i zabave.

Roditelji su u to vrijeme u vinogradima zapošljavali boscanske radnike koji su radili za nadnicu, zarađeni novac

kasnije bi trošili na domaći plavac u njihovoj konobi. Bila je jedra djevojka, ženstvena, i stalno se smijala, nedužnim i nesigurnim djevojačkim smijehom, nesvjesna koliko je tada lijepa. Za nju su se šivali kostimići po mjeri, u gradske šnajderice Ruže, od najfinijih materijala iz splitskih dućana. Bila je pošteđena svih grubosti života, baš kao te fine tkanine iz ormara što su mirisali po domaćem limunu i lavandi.

Boris ju je primijetio jednog jutra dok je vozio kamion. Ispred njega je hodala grupica od četiri djevojke.

Kad im je zatrubio da se maknu s ceste, sve su okrenule glavu prema brdu, da ne bi slučajno ispalo da ih zanima tko sjedi za volanom.

Samo ga je ona pogledala i viknula: „Šta trubiš?“

I počastila ga osmijehom koji mu je popravio dan.

Nije znao tko je ona, ali je znao da će je opet vidjeti, pa je još jednom zatrubio, da ga slučajno ne zaboravi. Znao je kamo cure idu, nisu mu mogle pobjeći, radionica je bila smještena odmah pokraj vinograda. Nosio je preveliko radničko odijelo, imitaciju Ray-Ban naočala i zavlacio se svakog dana pod velike i masne mašine, mazio ih i gladio dok ne bi počele raditi kako treba, a onda je odlazio pojesti svoj mesni doručak i popiti pivo.

Ležao je na suhoj ljetnoj travi, gledao u nebo, i mimo zrikavaca zviždao pjesme koje je noć prije slušao na Radio Luksemburgu. Sve što je imao bilo je pamćenje, nikakve ploče, niti kazete, magnetofoni ni nosači zvuka, pa je zato cijeli dan kao luđak pjevušio i zviždao istu melodiju, da mu do večernje probe ne ispari iz sjećanja.

Imao je uspjeha kod ženskog svijeta iako je bio pomalo neuhranjen i mršav. Lijepo lice, visina i gitara uvijek su dobro prolazili kod žena. Bio je sedam godina stariji od Nede. Njihova se ljubav rađala polako. Ona i njezine prijateljice su

se smijuljile kad god je kraj njih prolazio. Mogle su ići na marendu i na neko drugo mjesto, dalje od radionice, ali one su, od onoga dana kad im je trubio iz kamiona, dolazile baš na njegovu livadu, kao da je to bila pozivnica za druženje. On bi, držeći mesni doručak i pivo, uvijek nešto dobacio gledajući u Nedu, a ona bi se, kako i priliči, crvenjela i skretala pogled. Uskoro je bez pitanja sjedao pokraj njih, a prijateljice bi se malo odmaknule, tek toliko da ne čuju svaku riječ koju njih dvoje izmijene. Onda bi započinjao razgovor, ponavljajući i pjevušeći onu jednu te istu melodiju dana, dok bi se polako gubio i tonuo gledajući u tim smeđim očima svoj odraz.

Tako su u oćijukanju dočekali jesen. On je svirao u hotelu sa svojim sastavom, a ona nije smjela proviriti van. Njezini su roditelji smatrali da je temelj dobrog odgoja ne dopustiti djevojci da dođe u bilo kakvu kompromitirajuću situaciju. Od kuće je imala nekoliko minuta hoda do škole, prijateljice su je poslijepodne mogle posjećivati, kao i ona njih, ali sve su živjele u njihovu najbližem susjedstvu i bilo je nemoguće izvući se pa pobjeći na ljubavni sastanak, kad je Maša jednim pogledom sa svog prozora držala cijelu ulicu pod kontrolom. Činilo se neizvedivim održavati tu vezu. No, ženska je pamet stvorena da nađe rupu u sustavu, pa je i Neda pronašla način da vidi svog dragog.

Njezini su roditelji u polju, odmah pokraj najveće zemlje zasađene mandarinama, držali svinje. Uvijek su imali barem pet, šest svinja koje je trebalo svakodnevno nahraniti, ali nikakva industrijska hrana nije dolazila u obzir. Svinjama se daju spirine, ostaci od hrane. Da bi podmirili potrebe za spirinama, dogovorili su se s kuhinjom *Gradskog hotela*, koji je bio udaljen tristotinjak metara od njihove kuće, da preuzimaju ostatke iz njihove kuhinje svake večeri oko sedam sati. Sutra bi u zoru ta hrana, koja nije odgovala gostima hotela

ili nije mogla stati u njihove trbuhe, bila gozba za jorkširske svinje koje su glasno roktale na zvuk konjske zaprege.

I tako je Neda jednog lijepog jesenskog dana, kad dragoga nije vidjela već tri tjedna, izašla pred roditelje u bijeloj svilenoj haljini na kojoj je čipkani ovratnik bio ukrućen od štirkanja i ponudila se da im pomogne, jer joj je teško kad ih vidi koliko rade, a ona sjedi u sobi, danima uči ili čita i ne bavi se baš nikakvim fizičkim radom. Maša i Drago su se u čudu pogledali.

„A šta bi ti, Nede, radila?“ , pitala je majka.

„Mogla bi vam barem donijeti spirine iz hotela. Šta bi mi falilo, nisu kante tako teške“, rekla je i oborila pogled.

Majka je samo zurila u nju. U trenutku kad je mislila reći da nema veze i otrčati u svoju sobu, samo da izbjegne taj svevideći pogled, čula je oca, koji je ganuto zvučao.

„Pravo seljačko dijete. Može ona meni izučiti sve škole, uvijek će u njoj biti radišna seljačka krv. Ne može besposlena sjediti, normalno. Nije bolesna. Evo, sine, večeras odi ti po spirine, pa ako ti ne bude teško, možeš svaki dan ići.“

Svaki drugi način života, osim seljačkoga, Dragi je bio pomalo neprirodan, kao da ljudi sebe sile zaboraviti odakle su potekli i gdje će na kraju završiti. Njegova će Neda biti profesorica, ali to što je došla sama tražiti da ide s prijateljicama u zadružni vinograd, njemu je bilo dokaz da je normalna i da je njegova teorija o preveliku učenju točna. Ljudi koji samo čitaju knjige duševno su i tjelesno malo bolesni, izgubili su vezu sa svojom prirodom. Njegova ga kći sada moli da joj dopusti nositi spirine, nije li to dokaz koliko knjiga može ojaditi čovjeka.

Drago je u svom životu dva puta zapao u istinske probleme. Prvi put je to bilo u vrijeme Drugoga svjetskog rata kad je skupa sa svojim bratom Perom morao spašavati glavu.

Nije ga se moglo obući u nikakvu uniformu, domobransku ni partizansku, niti bilo koju drugu. Drago je po svom biću jedino mogao biti seljak zemljoradnik. Dok se sakrivao od ustaša koji su ga tražili po gradu i po poljskim kolibama, susjedi Hrvati su mu donosili hranu i piće, čudeći se za čim Drago plače.

„Propašće ovaj narod i ova država, kad ljudi naganjaju jedni druge i ubijaju. Zavladao glad, a moje grožđe nema tko brati.“

„Ne budali, Drago, treba živu glavu sačuvati. Brat ćeš grožđe kad sve prođe“, govorio mu je komšija Ivo, koji ga je u svojoj pojati mjesecima skrivao i hranio, svjestan kako bi, da su ga pronašli, sve poubijali, i Dragu i Ivu i njegovu ženu Maricu, koja je samo Boga molila i plakala, ko da će ustaše sad ovaj čas na vrata banuti.

Prošle ustaše, došli komunisti. Kažu:

„Druže Drago, odlukom našeg Narodnooslobodilačkog odbora na tvojoj se zemlji ima zasaditi pamuk.“

„Kakav pamuk?“, pitao je Drago, držeći u kvrgavim rukama seljačku kapu koju je od muke cijelu izgnječio.

„Pamuk, druže Drago, to je budućnost naše privrede. Ne može se saditi kako je tko zamislio. Treba raditi planski, prema potrebama radnih ljudi i građana i svih naših naroda i narodnosti“, rekli su mu i poslali ga kući.

Vidio je da nema majci mrdanja, oduzeli su im trećinu zemlje, najbolje komade, a sad bi mogao u zatvoru završiti. Pa je u nevjerici zasadio pamuk.

U zatvoru je ipak bio jer je opstruirao komunističku vlast. Dragoljub je polje pamuka polio modrom galicom, jedinim otrovom koji je poznavao i priznavao za svoga života, a komunisti o pamuku nisu znali puno, ali su znali da ne može nikako biti modre boje, pa je druga Dragu pokupila milicija

i završio je u zatvoru. Tamo je dobio takvih batina da nitko od njega nije čuo ni riječi o tome što su mu sve radili. Vratio se modar i mjesec dana nije mogao u polje, ali je govorio da mu je dobro, nije mu pala dlaka s glave, tamo su u zatvoru ljudi dobri, jedino ne valja hrana.

Neda je hitala nizbrdicom presvučenom crnim betonskim kockama prema hotelu noseći u rukama prazne kante koje su neljudski smrdjele. Svakih nekoliko metara pogledavala je prate li je, jer ju je majka ispratila sumnjičavim pogledom. Nešto se Maši u toj priči nije sviđjelo, ali ako je muž već odlučio, ona se onda nije htjela miješati.

Utrčala je u kuhinju hotela, nestrpljivo gledajući prema vratima. Boris ju je čekao pokraj glavnog ulaza. Naslonjen na zid, pušio je i stajao tako već sat vremena jer mu je preko prijateljice uspjela poručiti da će možda prije mraka izaći iz kuće. Kad je izašla iz kuhinje s dvije velike kante, takozvane „bakre“, bacio je cigaretu na pod i frajerski je zgnječio nogom.

„Curo, treba li tu pomoći?“

Nasmijala se onim smijehom koji ju je činio vrijednom svakog čekanja i dala mu u ruku kantu prepunu ostataka hotelskih ručkova. Smrad je bio nesnosan, ali ni ona ni on ga se ne sjećaju. Ona se sjeća straha i svog nervoznog smijeha, njegovih poderanih i loše zakrpanih hlača, čak i zgužvane kutije Opatije, cigareta koje je pušio te večeri. On se sjeća njezine ustreptalosti i sreće što ju je konačno, nakon toliko dana, mogao vidjeti, pa makar na petnaest minuta, dok su jedno pored drugoga, s noge na nogu, hodali preko gradskog trga i prolazili pokraj kina, strogim središtem grada – on, gradski muzičar i frajer, i ona, mala gospođica u haljinici od svile, noseći ručak svinjama.

Boris je živio na Limanu. Bio je to dio grada odmah do mosta, dovoljno blizu da se osjećaš kao pjacar i dovoljno

daleko da te pravi pjacari nikada do kraja ne prihvate. Njegova se kuća zvala Borkovića kuća. Bilo je to jedno staro, glomazno zdanje u kojem je nekoliko obitelji živjelo u popriličnoj slozi. Njegov je otac Vjeko bio u mirovini koju je zaslužio noseći razne uniforme. Prva je bila ona žandarska, pa je onda na nekoliko godina obukao uniformu oružnika u pratnji vlakova NDH, a potom je službovao kao milicioner, čuvar u luci i skladištar. Volio je jako uniformu, možda se zato i oženio za jednu. Njegova je žena bila medicinska sestra. Oboma im je to bio drugi brak i svatko je u tu vezu donio po jedno muško dijete.

Bila je to neobična i vrlo slobodoumna obitelj za to vrijeme, ali to nije bio razlog što nisu uživali najbolju reputaciju. Njihove su svađe bile nadaleko poznate. Kad Borisova maćeha nije bila dobre volje ili bi se, ne daj Bože, s njegovim ocem posvađala, prestala bi s njim razgovarati i prestala bi za njega i njegovo dijete kuhati. Rješavala je to vrlo praktično – velike bi lonce i tave zamijenila manjima, najmanjima koje je imala, a u njima je bio objed samo za nju i njezinog sina. Bio bi to totalni embargo, diplomatsko zahlađenje najvišega stupnja. Onda bi Vjeki to dosadilo i počeli bi se svađati tako da bi se cijelo susjedstvo orilo od njihovih psovki i međusobnih uvreda, a često bi i milicija imala posla.

Na kraju bi se kao golubići mirili, a Boris bi se napokon najeo. Posljedica takvog života bila je neuhranjenost, a kako je bio visok i krakat, sva je odjeća na njemu pomalo visjela. To je u Nedi izazivalo neobično preuranjene majčinske porive pa je domislila novi način njihovoga viđanja. Dok su njezini roditelji još čvrsto spavali, ona bi ustajala iz kreveta. Boris je išao na posao svakoga jutra u pet i pol vozeći se pokraj njezine kuće na crnom muškom biciklu. Tu ga je na cesti čekala još topla od spavanja, u dugoj zimskoj pidžami preko koje je

navukla kaput, a na bose noge bi nazula čizme. U rukama je držala zavežljaj koji je skrivala u krevetu, pokraj uzglavlja. Za svoga bi dragoga pripremila dva sendviča s domaćim kruhom, pršutom i sirom koji je kupovala od svoga džeparca, a ugurala bi unutra i kutiju Opatije. Tako je mala Neda pronašla najkraći put do Borisova srca, nisu je mogle zasjeniti niti ugroziti starije, atraktivnije, iskusnije ni agresivnije djevojke, one koje su se otvoreno nudile ili glumile tajanstvenost, jer je jedina prepoznala da se iza maske frajera, glazbenika lijepih crta lica i ugodna baritona, šćućurio napušten i neuhranjen dječak koji je u ranom djetinjstvu ostao bez majke.

Njihovo je viđanje ostajalo u ilegali gotovo cijelu godinu. Za to je vrijeme Boris već kovao ozbiljne i velike planove. Stari je Vjeko pronašao dobru i jeftinu općinsku zemlju u jednoj ulici koja je vodila izvan grada, ali je bila okružena zelenilom brda i polja, i bila je sasvim ugodno mjesto za život. Boris je odlučio dignuti kredit i sav novac od sviranja uložiti u gradnju kuće, a dotle će Neda završiti školovanje, koje je uključivalo odlazak na fakultet.

* * *

ONOGA DANA KAD JE MAŠA OD SVOJE PRIJE GOSPAVE doznala da joj se Neda viđa sa spadalom muzičarem iz sablažnjive familije koja živi na Limanu, stisnula je zube tako da joj je vilica mogla puknuti od silnoga bijesa.

Znala sam, mislila je, hodajući u nečujnim crnim zepama. Zato se u svoju sobu po cijeli dan zatvara, iz nje se umiljato odaziva, ne izlazi rado niti s nama sjeda za stol, nego samo gleda kako bi utekla.

Nije ju boljela vilica, nego nešto u prsima. Ne može srce boljjeti od tuge, mislila je. Srdžbu je zato odmah prepoznala,

osjećala ju je cijelim putem. Kad je ušla u kuću, kleknula je pred kip svoje zaštitnice, da je podsjeti na zavjet koji joj je dala. Svoju je Nedu izmolila u Bogorodice, neće joj je sad otimati nekakvo spadalo i probisvijet.

Imala je sina jedinca Ljubu, koji je bio oženjen i imao djecu. Ali imala je još jednoga sina, Radu, veliku ranu koju je zakopala u dno svoga srca. Kad su bili djeca, Ljubo i Rade igrali su se u polju, pokraj njihove pojate. Unutar pojate na zidu je bila naslonjena lovačka puška njezina šogora Pere. Uzalud je Peru opominjala da se puška ne ostavlja na svakom koraku, nadohvat djeci. Toga je dana Maša u poljskoj kuhinji prala suđe, a pucanj je osjetila duboko u prsima. Sve je znala. Začula je Ljubin vrisak, a kad je vidjela Radino tijelo na zemlji, skočila je prema njemu i podigla mu glavu. Otvorio je oči i samo ih sklopio. Kao da je zaspao. Tijelo mu je bilo mirno. Poslije toga čuvali su Ljubu i godinu dana da sebi ne naudi. Nju nije čuvao nitko, a svaki dan je razmišljala da uzme tu pušku i sebi presudi jer nije bila dovoljno ustrajna. Da jest, danas bi joj sin bio živ.

Imala je i djevojčicu Mariju. Kad je Marija imala dvije godine, bilo je vruće i sparno ljeto. Malenu je djecu bilo opasno puštati na tu vrućinu, da ih ne udari sunce. Iznijela bi je na taracu tek u predvečerje, da udahne malo svježega zraka. Od toga je Mara dobila upalu pluća, još je jedan bijeli lijes ispratila na groblje.

Kad je njezinom Ljubi bilo osamnaest godina i spremao se za vojsku, a ona već mislila da za nju više nema poroda, ostala je noseća i rodila djevojčicu.

Bilo je to na petnaesti osmoga, na Gospojinu, ali kako će curici dati ime po onoj koja je već umrla? I kako je bila sveta nedjelja, ona joj dade ime Nedjeljka. Molila se u sebi i rekla Svetoj Majci:

„Onu si uzela sebi, a ovu ostavi meni.“

Tako je sklopila pogodbu i kupila mir.

No, najveća tuga Maše Petković, rođene Agbaba, ležala je zakopana tamo gdje je nitko neće naći, jer nema o njoj groba ni zapisa. Ležala je negdje u polju Jasenovca gdje nikada nije bila jer je znala da je to uzaludan put. Toga dana bila je spora i nedovoljno snalažljiva. Do nje je došao vrisak da ih odvoze. Ukrcali su u vlak stanovnike jedinoga pravoslavnog sela u okolici, u kojem se i ona rodila i u kojem je živjela cijela njezina obitelj. Znala je odmah da su njezini unutra, nikakvo ih zlo nije moglo zaobići, pa je potrčala iza kuće u dvor, zgrabila kokoš i nekoliko jaja, stavila ih u košaru i pješice se uputila do stanice. Nije tada mislila da bi i sama mogla zaglaviti u tom vlaku, muž joj se već tjednima skrivao po poljima, a ona je bila pošteđena zato što je živjela u gradu, odakle su hvatali samo viđenije Srbe, bez žena i djece.

Kad je stigla na stanicu, hodala je i gledala sa sigurne razdaljine hoće li iz one gomile nagurane u poluzatvorene teretne vagone prepoznati nekoga svog. Svi su je dozivali, jer su je prepoznali. Te je glasove kasnije godinama sanjala, u snu su joj se vraćali i točno je znala tko ju je sve zvao. Stric Marko, na čijem je konju naučila jahati, i bakica Ćorava, koja je ipak vidjela na jedno oko, poštar Đoko, koji je napamet i zatvorenih očiju svačiju kuću i adresu mogao naći, i Lela, njegova žena, kod koje je uvijek prva jela božićne kolače. Prepoznala je i glas komšije Luke, koji je bio promukao od dernjave, držao je u rukama svoju kćer Aleksandru, koja je bila bolesna od rođenja, u velikoj i krupnoj curi bila je pamet četverogodišnjeg djeteta, ali Maša tada nije bila u stanju ništa reći jer još nije čula glasove koje je tražila.

Onda je čula glas svoje sestre.

„Mašo! Mašice, dušo, vadi nas odavde!“, vrištala je Ilonka.

„Ko je s tobom?“, vikala je Maša glasom napuknutim od straha, dok se približavao mlad ustaša u uniformi koja se sijala od neupotrebe, bila je nova sa sjajnim pucetima.

„Šta ćeš ti tu, ženo? Odbij od vlaka da te ne vidim!“, rekao je visoka gledajući u nju, a ona ga je prepoznala. Bio je iz grada. Znala mu je cijelu familiju. Možda ga se zato nije pravo prepala.

Ovaj još nije nikog stigao ubiti, prošlo joj je kroz glavu. Jest ustaša, ali je naš.

Zato mu je prišla.

„U onom vozu mi je sestra. Ajmo se trampiti“, rekla je, kao da mu predlaže neku društvenu igru.

„Ja tebi kokoš, ti meni sestru. Ionako je glupa ko kokoš, stalno se svađamo nas dvije.“

Nije se nasmijao. Pogledao je u košaru, pa onda iza sebe. Nije bilo ni jedne druge uniforme u blizini, njegovi su bili s druge strane zgrade, vlak je trebao krenuti za nekoliko trenutaka. Što se radi u ovakvoj situaciji? Mogao bi sad i nju utrpiti unutra, jest gužva, ali stala bi. Prepoznao ju je. Njegova majka se s njom lijepo pozdravljala. Nije bilo puno vremena, a nešto je morao odlučiti. Uniforma je to tražila od njega.

„Ako je dovedem, spustit ćeš tu košaru na pod i otići, da te više ne vidim“, rekao je.

Spremno je klimnula glavom. Prešao je preko pruge, do perona, i prišao poluotvorenom vagonu. Vagon je čuvao kolega koji je bio iz njegove ulice, skupa su ih unovačili prije nekoliko dana. Što mu je rekao, nikad nije saznala. Samo se ovaj drugi okrenuo i u onoj gomili ljudi prstom pokazao prema njezinoj sestri.

Komešanje i dreka ljudi iz vagona načas su prestali. Utih-nuli su i razmaknuli se da Ilonka iskoči. Kad je nogama

dotaknula tlo, kao da ih je udarac peta njezinih cokula o asfalt pustog perona iznenada osvijestio. Ona odlazi, oni ostaju. Dreka je opet krenula, mlađi su počinjali plakati. Lukina Aleksandra tada se počela glasno derati. Mašu je stegnulo oko srca na urlik bolesnoga djeteta, koji je ledio krv u žilama više nego ijedan do tada, jer nije imao obzira ni prema kome. Svi ti odrasli ljudi zapomagali su prigušeno, s dozom straha prema sili koja ih je utjerala u vagone. Onaj mladić, koji je upravo pustio njezinu sestru, udario je Aleksandru kundakom po glavi, a ona je bez svijesti klonula na ruke svoga oca koji je tada bez glasa zaplakao.

Mladić je doveo sestru do nje. Maša je spustila na pod košaru s kokoši.

„Majka je unutra, kukavice crna, kome si je ostavila?“, vrisnula je Ilonka, udarajući je i čupajući za kosu.

Začuo se zvižduk i vagone su počeli zatvarati. Tada joj se učinilo da čuje glas svoje majke. No nikad zapravo nije bila sigurna je li ga stvarno čula. Htjela je vrisnuti, ali nije bilo vremena. Raščupana i zadihana sustigla je momka u uniformi prije stanične zgrade.

„Donijet ću vam još bolju koku, ma cijelo svinjče ću donijeti“, vikala je i trčala pokraj njega, ne usuđujući se dotaknuti uglačanu uniformu.

Zastao je i iz okreta joj opalio trisku od koje je zamalo pala na pod. Ilonka ju je pridržala u zadnji tren. Pognuta ga je pogledala ravno u oči. Izbjegao je taj pogled. Bio je mlad, ma do jučer se igrao ispred njene kuće.

„Bježi doma, ženska glavo. Bježi dok nisam ukrcao i tebe i ovu tvoju ludu“, rekao je gledajući sa strane, u jablane porredane pokraj pruge.

Pogledala je sestru koja se histerično tresla i plakala i stavila joj prst na usta. Ilonka je začas utihnula. Maša je

obrisala obraz, kao da se može obrisati pljuska, crvenilo i bol od udarca, uzela sestru podruku i odvukla je od pruge dok se lokomotiva zahuktavala i vlak s njezinom majkom otišao, prema Sarajevu i još dalje, do mjesta čije ime nikada izgovoriti neće.

Cijeloga si života nije mogla oprostiti kako se nije sjela ponuditi momku da se ukrca ona, a neka majka izađe. Onda bi još putem negdje iz voza iskočila, a možda bi, kao neki ljudi, to strašno mjesto preživjela. Tako se Maša ljutila na sebe da se nikad nije stigla pošteno naljutiti na one koji su joj u život donijeli to zlo, zato ime groznoga mjesta nije spominjala, kao ni ime onoga momka i njegove familije koju je kasnije uvijek uljudno pozdravljala.

* * *

KAD JE UŠLA U KUĆU, NEDA JE S VRATA OSJETILA DA JE razotkrivena. Drago i Maša sjedili su za stolom pognutih glava i šutjeli. Otac ju je pozvao da sjedne. Podignuo je ruku i pokazao joj bez riječi na stolicu. Majka je gledala u pod, oči su joj bile vlažne i crvene.

Osjetila je tada ugriz straha, ali je odlučila da ga mora prikriti, satrati u sebi, jer ovo je prilika da se sve promijeni. Ima momka, pa što! Imaju i druge cure u njezinoj generaciji, samo što se one sa svojim momcima viđaju normalno, izađu na korzo, prošetaju i odu na sladoled. A ona se već godinu dana ujutro prerano budi, nečujno spušta niz mračno stubište, a navečer nosi ove teške kante, njihov smrad joj se zabetonirao u nosnicama, pa kad ih odloži i uđe u svoju sobu, odjeća i ormari, pa čak i jastučnice na kojima spava, smrde po svinjskim spirinama. Gore od ovoga ne može biti, možda je bolje što su saznali.